

آیات الاحکام

(جلد اول)

موسی شریفی اشکوری

سرشناسه	: اشکوری، موسی، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور	: آیات الاحکام/ موسی شریفی اشکوری.
مشخصات نشر	: قم: مرکز نشر کتاب، ۱۳۹۹ -
مشخصات ظاهری	: ۴۴۶ص
شابک	: ج. ۱: ۹۷۸-۶۲۲-۷۲۵۲۳۳-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: قرآن -- احکام و قوانین
موضوع	: Qur'an -- Law and legislation
موضوع	: تفاسیر فقهی -- شیعه
موضوع	: Qur'an -- *Legislative hermeneutics -- Shiite
رده بندی کنگره	: ۶/BP۹۹
رده بندی دیویی	: ۱۷۴/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۲۱۹۲۵۴

مرکز نشر کتاب

عنوان کتاب: آیات الاحکام

مؤلف: موسی شریفی اشکوری

ناشر: مرکز نشر کتاب/ قم (۳۷۷۴۳۲۹۱-۰۲۵)

نوبت چاپ: اول/ ۱۳۹۹

چاپ: المپیک/ قم

شمارگان: ۱۰۰

قیمت: ۷۰.۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۲۵۲۳۳-۰

مقدمه:

نگاهی به انواع تفاسیر قرآن^۱

بدون تردید ائمه هدی علیهم السلام مخاطبان قرآن اند که در روایت آمده:

قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «... إِنَّمَا يَعْرِفُ الْقُرْآنَ مَنْ خُوطِبَ بِهِ»^۲.

و نیز وارد شده: «قَالَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ خَطَبْنَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَقَالَ: سَلُونِي

عَنِ الْقُرْآنِ أَخْبِرْكُمْ عَنْ آيَاتِهِ فِيمَنْ نَزَلَتْ وَ أَتَيْنَ نَزَلَتْ»^۳

زیرا امامان هادیان راه اند که فرمود:

«لَوْ لَا أَنْتُمْ سَأَلْتُمُونِي مَا أَخْبَرْتُكُمْ نَزَلَتْ فِي الْآيَةِ إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ فَرَسُولُ

اللَّهِ صَ الْمُنْذِرُ وَ أَنَا الْهَادِي إِلَى مَا جَاءَ بِهِ»^۴

امامان، قرآن را مانند کف دست خود می شناسند: أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «وَ اللَّهُ، إِنِّي

لَأَعْلَمُ كِتَابَ اللَّهِ مِنْ أَوَّلِهِ إِلَى آخِرِهِ كَأَنَّهُ فِي كَفِّي، فِيهِ خَبَرُ السَّمَاءِ وَ خَبَرُ الْأَرْضِ، وَ خَبَرُ مَا

كَانَ، وَ خَبَرُ مَا هُوَ كَائِنٌ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ: فِيهِ تَبَيَّنَ كُلُّ شَيْءٍ»^۵

و امامان قرآن مجسم اند: «إِنَّ عَلَيَّ مَعَ الْقُرْآنِ، وَ الْقُرْآنَ مَعَ عَلِيٍّ، لَا يَفْتَرِقَانِ حَتَّى يَرِدَا

۱- مرحوم آیه الله معرفت کتابی با عنوان التفسیر و المفسرون در ۲ جلد نگاشته اند که مطالعه آن در این

باره مفید بلکه لازم است در مطالعات تفسیری از کتاب گرانسنگ ایشان یعنی التمهید فی القرآن غفلت

نشود

۲- الکافی ج ۱۵، ص: ۶۹۹

۳- بحار الأنوار؛ ج ۸۹، ص: ۷۹

۴- بحار الأنوار؛ ج ۸۹، ص: ۷۹

۵- الکافی (ط - دار الحديث)؛ ج ۱، ص: ۵۶۹

عَلَى الْخَوْضِ^۱

وایشان راسخون فی العلم اند: «عَلَى عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: نَحْنُ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ وَنَحْنُ نَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ»^۲

ووارد شده: «عَنْ عَلِيٍّ ع أَنَّهُ قَالَ لَوْ شِئْتُ لَأَوْفَرْتُ سَبْعِينَ بَعِيرًا مِنْ بَاءِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»^۳

اما عقل بشری آیا می تواند به عمق وکنه قرآن دست یابد؟

در روایات تصریح شده که عقل رایارای دسترسی بدان نیست:

«قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع مَا مِنْ أَمْرٍ يَخْتَلِفُ فِيهِ اثْنَانِ إِلَّا وَلَهُ أَصْلٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَلَكِنْ لَا تَبْلُغُهُ عُقُولُ الرِّجَالِ»^۴

و نیز فرمود: «يَا جَابِرُ إِنَّ لِلْقُرْآنِ بَطْنًا وَلِلْبَطْنِ بَطْنًا وَلَهُ ظَهْرٌ وَلِلظَّهْرِ ظَهْرٌ يَا جَابِرُ لَيْسَ شَيْءٌ أَبْعَدَ مِنْ عُقُولِ الرِّجَالِ مِنْ تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ إِنَّ الْآيَةَ يَكُونُ أَوَّلُهَا فِي شَيْءٍ وَآخِرُهَا فِي شَيْءٍ وَهُوَ كَلَامٌ مُتَّصِلٌ مُنْصَرَفٌ عَلَى وَجْهِهِ»^۵.

مؤید اینکه در روایت دیگر آمده: «عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع مَا أَجْدُ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ مَنْ جَمَعَ الْقُرْآنَ إِلَّا الْأَوْصِيَاءَ»^۶

و تنها حضرات معصومین اند که نه تنها به قرآن بلکه بر دیگر کتب آسمانی احاطه

۱- امالی (للشيخ الطوسي): ص: ۵۰۶

۲- الکافی (ط - الإسلامية): ج ۱، ص: ۲۱۳

۳- عوالی اللئالی العزیزية: ج ۴، ص: ۱۰۲

۴- المحاسن (للبرقي): ج ۱، ص: ۲۶۸

۵- المحاسن (للبرقي): ج ۲، ص: ۳۰۰

۶- بحار الأنوار: ج ۸۹، ص: ۸۹

«وَاللّٰهُ لَوِ تُنِيتَ لِی الْوِسَادَةُ لَقَضَيْتُ بَیْنَ اَهْلِ التَّوْرَةِ بِتَوْرَاتِهِمْ، وَ بَیْنَ اَهْلِ الْاِنْجِلِ بِاِنْجِلِهِمْ، وَ بَیْنَ اَهْلِ الزَّبُورِ بِزُبُورِهِمْ، وَ بَیْنَ اَهْلِ الْقُرْآنِ بِقُرْآنِهِمْ»^۱

حتی ابن عباس تصریح کرده که: «عَلِمِی بِالْقُرْآنِ فِی عِلْمٍ عَلِیٍّ کَالْقَرَارَةِ فِی الْمُتَعَجِّرِ»^۲ (الْقَرَارَةُ الْغَدِیْرُ الْمُتَعَجِّرُ الْبَحْرُ یعنی برکه ای در کنار دریا)

با همه این بیانات، آیات قرآن و روایات، عقول بشری رابه تفکر و تدبر در آیات قرآن دعوت می کند^۳ و هر کس فراخور فهم و اندیشه خود می باید در قرآن تفکر نماید مثلاً نحویین از حیث بلاغت و فصاحت^۴ و... در قرآن می اندیشند فلاسفه و حکماء در آیات توحید و اعتقادات تدبر می کنند فقهاء در آیات الاحکام کند و کاو می کنند حتی در دانشهای طبیعی و تجربی تفسیر الجواهر فی تفسیر القرآن طنطاوی حائز اهمیت است تفسیر علمی قرآن چند سالی است که در حوزه های علمیه جافتاوه و گسترش یافته است دانشهائی مانند صنعت، معادن، گیاه شناسی، بهداشت و طب، کیهان شناسی (هیئت و نجوم) از منظر قرآن توجه پژوهندگان را بخود جلب کرده است امروزه محققان غیر از فلسفه، عرفان^۵ و هیئت و نجوم، دانشهائی مانند اقتصاد، مدیریت، تغذیه، روان شناسی و جامعه شناسی و مدیریت و... را در آیات قرآن جستجو می کنند

۱- الأمالی (للشیخ الطوسی)؛ ص: ۵۲۳

۲- بحار الأنوار؛ ج ۸۹، ص: ۱۰۴

۳- البته بدون تردید کسانی که در تفسیر قرآن تلاش می کنند غیر از اینکه می باید از تاریخچه تفسیر و شناخت مفسران و روشهای تفسیری و... غفلت نکنند می باید به مطالعه تفاسیر روایی بپردازند مانند تفسیر نورالثقلین، فرات کوفی والبرهان

۴- تفاسیر ادبی مانند کشف زمخشری و جوامع الجامع طبرسی

۵- تفاسیر عرفانی مانند تفسیر خواجه عبدالله انصاری و محیط اعظم از سید حیدر آملی و کشف الاسرار

همچنانچه فصاحت و بلاغت قرآن چشم اندیشمندان ادب را خیره کرده است.^۱

قرآن وحی الهی است

گاه گفته می شود که قرآن تجربه نبوی است به دیگر بیان الفاظ قرآن رامحصول برداشت هائی می داند که پیامبر باتوجه به مفاهیم ومعانی که به اووحی شده تنظیم کرده است به دیگر بیان، پیامبر معانی که دریافت کرده در قالب الفاظی که خود ترسیم کرده در اختیار اصحاب قرار داده است درحالیکه این تفکری بی اساس بوده واذیر باز تابه امروز عالمان دین براین عقیده اند که قرآن هم از جهت الفاظ ومعانی وحی مُنزل است وپیامبراز خود چیزی برآن نیفزوده ودخالتی نداشته است وآیات قرآن براین باور صحه گذارده آنجا که فرموده ﴿ان عليك الا البلاغ﴾ (شوری ۴۸) واینکه فرموده «وَلَوْ كَانْ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا» می رساند که

قرآن از حیث لفظ ومعنا، وحی الهی است وانسان هیچگونه دخالتی درآن ندارد آری قرآن کلام خداست وبشردرآن دخل وتصرفی ندارد البته انسان کامل می تواند در اوج کمالات خود با این کتاب معیت داشته باشد مانند انوار طیبه چهارده معصوم که ثقل اصغرند ودرباره احاطه ایشان بر قرآن وارد شده: سمعت أبا عبد الله عليه السلام يقول: «و الله إني لأعلم كتاب الله من أوله إلى آخره كأنه في كفي، فيه خبر السماء و خبر الأرض و خبر ما هو كائن، قال الله عزّ و جلّ: فيه تبيان كل شيء».

عَنِ الصَّادِقِ: «لَوْ وَجَدْتُ لِعِلْمِي حَمَلَةً لَنَشَرْتُ التَّوْحِيدَ وَالْإِسْلَامَ وَالْإِيمَانَ وَالِدِّينَ وَالشَّرَائِعَ مِنَ الصَّمَدِ»

جایگاه قرآن در استنباط احکام

قرآن محور فقاقت واستنباط احکام است فقهاء دراستنباط خود می باید به آیات الاحکام توجه کامل داشته باشند اما مع الاسف برخی به جایگاه قرآن توجه وافى

۱- دراین باره مفردات راغب اصفهانی و تفسیر غریب القرآن طریحی قابل توجه است

ندارند علامه طهرانی نقل کرده اند: یک روز یکی از اعظم نجف - که خدا رحمتش کند فوت کرد و در آن وقت از مراجع درجه دوّم بود که اگر بود مسلماً یکی از مراجع می شد - به مناسبت دیدن یکی از آقایان که در منزل ما وارد شده بود، به منزل ما آمد؛ در میان مذاکرات، آن آقای که از طهران آمده بود و میهمان ما بود، به او گفت: خوب است در این حوزه، روی قرآن بیشتر کار بشود؛ قرآن تفسیر بشود؛ طلبه ها با قرآن بیشتر سر و کار داشته باشند.

او گفت (عین عبارتش چنین است): چرا ما طلبه ها را به این حرفها معطل کنیم!! قرآن عبارت از سه چیز است: مسائل توحیدیّه، مسائل اخلاقیّه، مسائل عملیّه. **أَمَّا فِي مَسَائِلِ تَوْحِيدِيَّةٍ، مِثْلَ: هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ، اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ،** معلوم است که خدا واحد است؛ هر عالم و جاهل و عامی می داند که خدا یکی است. **أَمَّا فِي مَسَائِلِ اخْلَاقِيَّةٍ،** اینها امور خیلی مهمی نیستند، و نوعاً برای افراد بدست می آید.

و **أَمَّا فِي مَسَائِلِ فَرْعِيَّةٍ،** مثل نماز و زکات و اُمثال آن، قرآن فقط مجملاتی از اینها دارد: **أَقِيمُوا الصَّلَاةَ؛ آتُوا الزَّكَاةَ؛ أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ،** غیر از اجمال که چیزی ندارد؛ آنچه مهمّ است تفصیلش در فقه است. ما طلبه ها را نباید برای مسائلی که موجب معطل ماندن آنهاست تشویق و ترغیب کنیم؛ وقتی ما به آنها فقه و یا اصول یاد می دهیم، اینها مُغنی از همه چیز است!

به این منطق و مسأله خوب توجّه کنید! این منطق کمر پیغمبر را می شکند! این منطق موجب این می شود که: حوزه نجف از هم بپاشد و دیگر کسی در آن نماند؛^۱ در قرآن سه مسأله مورد توجّه است: یکی در ناحیه صدور یعنی انتساب آن به خداوند و دیگر تحریف ناپذیری قرآن و سوم در ناحیه دلالت و برداشت احکام از

قرآن.

بدون شک قرآن مصون و محفوظ مانده و از این جهت قطعی الصدور است چنانچه آیات قرآن بر آن گواهی می دهد «ما قرآن را نازل کردیم و به طور قطع ما حافظ و نگهبان آن هستیم؛ ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ (حجر) ۹.

و اینکه قرآن کتابی است که هیچ گونه باطلی، از پیش رو و از پشت سر به سراغش نمی آید ﴿لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ﴾ (فصلت، آیه ۲) این آیه نفوذ هر گونه باطلی را در قرآن (از جمله تحریف) منتفی می کند بنابراین بدیهی است که قرآن از جهت صدور القطعی بودن جای تردید ندارد، اینک بحث درباره دلالت قرآن است. اصولیون ظواهر آیات را حجت می دانند و ادله ای بر آن اقامه کرده اند.

ارتکاز عقلا

مردم در هنگام گفتگو، به ظواهر سخن یکدیگر اعتماد می کنند و در مکاتبات، اقرارها، استدلال ها، منازعات و اسناد معاملات و... ظواهر سخن هر گوینده ای را به نفع یا ضرر او حجت قرار می دهند و شارع مقدس اسلام نیز در گفتگوی خود با مردم، از طریقه اهل سخن خارج نشده و روش جدیدی ابداع نکرده بلکه طریقه آنان را امضا کرده است.

لزوم نقض غرض

زیرا غرض از وضع الفاظ و قوانین مربوط به حقیقت و مجاز، استعاره، کنایه و...، تفهیم و تفهّم است و با عدم حجّیت ظواهر، این غرض تأمین نخواهد شد. حجّیت ظواهر قرآن و بررسی سخن اخباری ها:

اهل سنت بحث حجّیت ظواهر قرآن را مسلم گرفته و گفته اند: ظاهر قرآن حجت است مگر آن که دلیلی بر تأویل، تخصیص یا نسخ آن داشته باشیم. این بحث در کتب علم اصول شیعه به طور مبسوط تر مطرح شده، و علت آن

پیدایش تفکر اخباری‌ها مبنی بر عدم امکان استنباط احکام از ظواهر قرآن است. اخباری‌ها می‌گویند: «روایات متعددی در منع تفسیر قرآن و استنباط احکام از آن وارد شده و ما در غیر ضروریات دین، راهی جز «سماع عن الصادقین علیهم السلام» نداریم. و گاه می‌گویند: دانش قرآن مخصوص پیامبر صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام است، زیرا ایشان مخاطب قرآن هستند نه دیگران و مردم باید در فهم قرآن به ایشان مراجعه کنند».

یا روایاتی که می‌گوید: فهم قرآن مخصوص پیامبر و امامان معصوم است در حالی که منظور از این روایات تنها تشابهات یا بطون قرآن است نه ظواهر قرآن.

آیا ظواهر قرآن تنها برای «من خوطب به» حجت دارد؟

بحثی در علم اصول در باب حجیت ظواهر آیات وجود دارد که ظواهر تنها برای من خوطب به یعنی ائمه هدی حجیت دارد و دیگران نمی‌توانند به ظواهر تمسک و استدلال کنند اخباریون، گروهی از علمای امامیه هستند که اجتهاد را حرام شمرده و تنها راه دست رسی به احکام شرع را سنت پیامبر ﷺ و امامان معصوم علیهم السلام دانسته‌اند و به همین خاطر رجوع مستقیم به قرآن و استفاده از عقل و اجماع را برای شناخت احکام جایز نمی‌دانند؛ زیرا اعتقاد دارند قرآن را (من خوطب به) مخاطبان آن می‌فهمند و مخاطبان اصلی قرآن حضرات معصومین علیهم السلام هستند؛ بنا براین، آنان می‌توانند مستقیماً از قرآن بهره بگیرند؛ اما دیگران، چون مخاطب اصلی قرآن نبوده‌اند و با زبان قرآن آشنا نیستند قرآن برای آن‌ها حجیت ندارد. البته بدون شک ائمه هدی، قرآن ناطق‌اند و اگر امام معصوم می‌فرماید من می‌توانم تمام علوم را از کلمه صمد استخراج کنم^۱ جای تردید ندارد که قرآن اقیانوس مواج دانش‌هاست

۱- (...لَوْ وَجَدْتُ لِعِلْمِي الَّذِي آتَانِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ حَمَلَةً لَنَشَرْتُ التَّوْحِيدَ وَالْإِسْلَامَ وَالْإِيمَانَ وَالِدِينَ وَ الشَّرَائِعَ مِنَ الصَّمَدِ....)(بحار الأنوار ۳ / ۲۲۴) تمام توحید، اسلام، ایمان، شرائع و احکام را از کلمه صمد استخراج می‌کنم

البته هرچند غوردرآن واستخراج علوم تنها ازعهده ائمه هدی علیهم السلام میسر است لکن راه تدبر و تفکر را به ما آموخته اند و فرموده اند:

«مَنْ أَرَادَ الْعِلْمَ فَلْيُثَوِّرِ الْقُرْآنَ» همچنانکه ثور (گاو) زمین زراعی را شخم زده و زیررو می کند محقق نیز باید درمفاهیم قرآن غور نماید تا با تأمل و تعمق به جستجو بپردازد گرچه روایاتی که وارد شده مانند روایت امیرالمومنین درمورد تفسیر فاتحه الكتاب که ۷۰ بار شتر می شود.

قَالَ عَلِيٌّ ع: «لَوْ شِئْتُ لَأَوْقَرْتُ سَبْعِينَ بَعِيراً مِنْ تَفْسِيرِ فَاتِحَةِ الْكِتَابِ»^۱ درخصوص حضرات معصومین است لکن بعید نیست که با تعمق و تأمل درآیات قرآن می توان به رازهای نهفته درآن دست یافت و روایاتی که وارد شده خواص نیز می توانند به باطن قرآن دست یابند موید آن است مانند این روایت که وارد شده:

قَالَ الصَّادِقُ ع: «كِتَابُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى أَرْبَعَةِ أَشْيَاءَ عَلَى الْعِبَارَةِ وَالْإِشَارَةِ وَاللَّطَائِفِ وَالْحَقَائِقِ فَالْعِبَارَةُ لِلْعَوَامِّ وَالْإِشَارَةُ لِلْخَوَاصِّ وَاللَّطَائِفُ لِلْأَوْلِيَاءِ وَالْحَقَائِقُ لِلْأَنْبِيَاءِ»^۲

وبزرگان ازحکماء براین مطلب اذعان کرده اند وقتی درباره روایت: «لَا تَنْقُضِ الْيَقِينَ أَبَدًا بِالشَّكِّ وَ إِنَّمَا تَنْقُضُهُ بَيَقِينَ» کتاب الاستصحاب نگاشته می شود وسالها درموردآن به بحث ونظرپرداخته می شودآیادرمورد تک تک آیات قرآن نباید تدبروتفکر نمود و...؟

حضرت امام علیه السلام درباره سوره توحید می فرمودند: جادارد که درمورد هر آیه اش یک جلد کتاب نوشته شود

۱- بحارالأنوار ۸۹ / ۱۰۳

۲- بحارالأنوار ۸۹ / ۱۰۳

۳- وسائل الشیعة ۴ / ۳۱۲

فهرست مطالب

۵	 مقدمه
۵	 نگاهی به انواع تفاسیر قرآن
۸	 قرآن وحی الهی است
۸	 جایگاه قرآن در استنباط احکام
۱۰	 ارتکاز عقلا
۱۰	 لزوم نقض غرض
۱۱	 آیا ظواهر قرآن تنها برای « من خوطب به » حجیت دارد؟
۱۴	 آیاتی که در علم اصول فقه مورد استدلال قرار می گیرند
۱۴	 آیات احتیاط
۱۵	 آیات براءت
۱۶	 آیات ناهی از عمل به ظن
۱۶	 آیه اُذن
۱۷	 (آیه اهل ذکر)
۱۷	 آیات قرآن در دانشهای گوناگون
۱۸	 الطب فی القرآن الکریم
۱۸	 قرآن ؛ یکی از منابع فقه
۱۹	 قرآن همواره در همه زمانها تازه است
۲۳	 اسلام دین سمحه و سهله
۲۴	 قرآن و بیان کلیات احکام
۲۵	 عقل بشری و معارف قرآن
۲۶	 التکلیف لطف
۲۷	 ملاک واجب و حرام در قرآن

۲۸	قرآن کتاب بی نهایت
۲۹	استناد ائمه هدی علیهم السلام به قرآن
۳۱	تعداد آیات الاحکام
۳۲	قرآن ملاک صحت و سقم روایات
۳۶	برخی آیات امر و نهی ندارد
۳۷	واژه لاجفاح
۳۸	کتب آیات الاحکام
۳۹	تعداد آیات الاحکام
۴۰	آیات الاحکام، یکی از بخشهای قرآن
۴۱	تقسیم آیات الاحکام
۴۲	جایگاه استنباطی
۴۳	احکام آیات سه گونه است
۴۴	شعار بی اساس (حسبنا کتاب الله)
۴۵	احکام خاص پیامبر اسلام
۴۷	الاجتهاد والاحتیاط و التقليد
۴۷	آیات مورد استدلال
۴۷	آیه النفر
۴۷	آیه السؤال
۴۹	آیه النبأ
۵۰	آیه دیگر
۵۱	اما روایات که بر وجوب تقلید استدلال کرده اند
۵۲	دلیل عقل
۵۳	لزوم احتیاط
۵۴	فقاہت یعنی کند و کاو دردین
۵۴	شرائط اجتهاد

۵۴	و بڑگیهای مجتهد.....
۵۸	بصیرت سیاسی.....
۶۰	آیات دیگر مورد استدلال.....
۶۰	آیه دیگر.....
۶۱	شئون فقهی.....
۶۲	آیا ثبوت هلال با حکم حاکم ثابت می شود؟.....
۶۳	تغییر دادن مرجع تقلید.....
۶۵	ترغیب به اجتهاد از سوی ائمه هدی.....
۶۶	ادله رجوع به اعلم.....
۶۶	اعلمیت از شروط مرجع تقلید.....
۶۷	آیا تقلید از مجتهد میت صحیح است؟.....
۶۹	تجزی در اجتهاد.....
۷۰	شرط بلوغ در مجتهد.....
۷۰	شرط ایمان.....
۷۱	مقدمات ۶ گانه اجتهاد.....
۷۱	شناخت انواع روایات.....
۷۲	رابطه اجتهاد، فقاہت و طہارت باطن.....
۷۴	کتاب الطہارہ.....
۷۴	۱. آیه وضوء.....
۷۴	توجه به ۳ نکته در آیه.....
۷۶	لZoom رعایت ترتیب در وضوء.....
۷۹	برخی پرسشها.....
۸۲	وضوء وجوب غیری دارد نه نفسی.....
۸۳	کیفیت استنباط باقرآن (روش تیمم).....
۸۸	تیمم.....

۸۸	تیمم بدل از وضوء و غسل
۸۹	استحباب اسباغ الوضوء
۹۰	نواقض وضوء
۹۱	آیا تدهین در وضوء کافی است؟
۹۲	معنای سکر
۹۵	عدم صحت عقود و ایقاعات از سکران
۱۰۰	ریا، آفت قصد قربت
۱۰۰	لوح محفوظ چیست؟
۱۰۲	اسماء متبرکات در حکم قرآن است
۱۰۳	چند مسئله و استفتاء
۱۰۹	روش تطهیر
۱۱۰	اجماع بر طهارت غسله استنجا
۱۱۱	شستشو با ماشین لباسشویی اتوماتیک
۱۱۲	آیا فاقد الطهورین، مکلف به نماز است؟
۱۱۷	محرمات ۱۷ گانه آمیزش
۱۱۹	محدوده حرم
۱۲۱	انواع مشرک
۱۲۴	شرک در عبادت: مانند بت پرستان
۱۲۸	نجاست فقهی مشرک
۱۳۰	نجاست عینی نه حکمی
۱۳۳	کدام خمر محکوم به نجاست است؟
۱۳۵	تحریم خمر
۱۳۸	زیانبار بودن شراب
۱۳۸	در شراب شفاء نیست
۱۴۱	شطرنج و فقا

- ۱۴۴.....انصاب چیست؟
- ۱۴۵.....فقهاء از لام را (نوعی بخت آزمائی) دانسته اند
- ۱۵۳.....لباس شهرت
- ۱۵۴.....۱۲-آیه ابتلاء
- ۱۵۸.....شرائط امام
- ۱۵۹.....مراجعه به قضاة جور ممنوع
- ۱۶۰.....توبه کارمند بنی امیه
- ۱۶۳.....معنای اماماً در آیه
- ۱۶۵.....آزمونهای پیامبران
- ۱۶۶.....وظائف رهبر و حاکم اسلامی
- ۱۶۹.....کتاب الصلاة
- ۱۶۹.....گستره نماز
- ۱۶۹.....نماز و حقیقت شرعیه
- ۱۷۱.....مبطلات الصلاة (قواطع الصلاة)
- ۱۷۲.....نفرین نماز
- ۱۷۳.....صلاه وسطی کدام است؟
- ۱۷۴.....آیا قنوت به غیر عربی جائز است؟
- ۱۷۶.....انواع نماز
- ۱۷۸.....دومعنا در مورد غسق
- ۱۷۹.....قرآن از نگاه اهل لغت
- ۱۸۶.....تسبیح موجودات
- ۱۸۸.....وقت مختص از کجا بدست می آید؟
- ۱۸۸.....مباحث قبله
- ۱۹۱.....راز تغییر قبله
- ۱۹۳.....انواع معجزات: قولی و فعلی

۱۹۳	لزوم شناخت قبله.....
۱۹۴	جایگاه قبله در ابواب گوناگون فقه.....
۱۹۵	رعایت قبله ؛ عین کعبه یا جهت آن؟.....
۱۹۹	زمین گروی است.....
۲۰۰	تفاوت هیئت ونجوم.....
۲۰۳	قبله، عین یا جهت؟.....
۲۰۵	استفاده از قبله نما.....
۲۰۵	جواز انحراف از قبله.....
۲۰۶	نماز برپای کعبه.....
۲۰۸	قبله: دقت عقلی یا دقت عرفی یا عرفی مسامحی؟.....
۲۱۰	قبله یابی.....
۲۱۵	اخلال در قبله.....
۲۱۷	ذبح بدون رعایت قبله.....
۲۱۷	اقسام انحراف از قبله.....
۲۲۰	مقدمات نماز.....
۲۲۳	تجمل ممدوح است.....
۲۲۳	لباسهای حرام.....
۲۲۶	منع از مسجد ستمی بزرگ.....
۲۲۷	خرابی نامحسوس.....
۲۲۸	احکام مسجد.....
۲۲۹	لباسهای حرام.....
۲۳۵	احکام حیواناتی که خون جهنده دارند.....
۲۳۹	نماز جماعت.....
۲۴۰	همراهی با امام جماعت.....
۲۴۳	نماز چند تکبیر مستحب دارد؟.....

- ۲۴۴ تکبیرات افتتاحیه نماز
- ۲۴۵ استحباب قرائت قرآن
- ۲۴۸ سجده فرشتگان بر آدم و
- ۲۴۹ سُور مسبحات
- ۲۴۹ سُور عزائم در نماز نخوان
- ۲۵۰ اسم اعظم الهی
- ۲۵۲ تسلیم در برابر پیامبر یعنی اطاعت و انقیاد از او
- ۲۵۳ «فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ»
- ۲۵۴ معنای خشوع: ذلت در برابر خدای قهار
- ۲۵۵ خشوع در نماز
- ۲۵۶ عدم وجوب استعاذه
- ۲۵۸ استحباب ترتیل قراءه
- ۲۶۰ شب زنده داری
- ۲۶۴ جواب سلام بهتر باشد
- ۲۶۵ به برخی اشخاص سلام نکن
- ۲۶۶ اهمیت صلاه در بین همه عبادات
- ۲۶۶ انواع شرک
- ۲۷۰ اولیاء دم
- ۲۷۵ موارد بحث از ترتیب در این مسئله
- ۲۷۷ بعد از پایان ۴ ماه ۴ برخورد با مشرکین
- ۲۸۶ منظور از «نداء»: اذان اعلام است
- ۲۸۷ تاریخچه روز جمعه
- ۲۸۸ شرائط وجوب نماز جمعه
- ۲۸۹ ادله بر عدم وجوب نماز جمعه در حال غیبت
- ۲۹۳ افرادی که نماز جمعه برایشان واجب نیست

۲۹۴	جایگاه کسب روزی حلال در روایات.....
۲۹۵	دعای چند نفر مستجاب نمی شود.....
۲۹۷	این حکم شامل تمام اقسام کفار می شود حتی مرتد.....
۲۹۷	داستان جعلی در ذیل آیه.....
۲۹۹	منافق با کفار محشور می شود.....
۳۰۰	حقارت و پستی کفار در جای جای فقه.....
۳۰۱	چرا در نماز میت مخالف ۴ تکبیر دارد؟.....
۳۰۲	نماز مسافر.....
۳۰۲	آیا معنای آیه رخصت است یا عزیمت؟.....
۳۰۸	بلاد کبیره.....
۳۰۹	نماز خوف.....
۳۱۰	نماز ایمانی.....
۳۱۱	انواع نماز خوف.....
۳۱۳	شرائط نماز خوف.....
۳۱۵	استحباب جماعت نماز خوف و انواع آن.....
۳۱۶	صلاة المطاردة.....
۳۱۹	نماز جماعت.....
۳۱۹	نماز جماعت واجب نیست.....
۳۲۰	همراهی با امام.....
۳۲۲	قرائت از مأموم برداشته شده است.....
۳۲۵	کتاب الصوم (روزه).....
۳۲۶	فلسفه و رهاورد روزه.....
۳۳۱	تعریف بیمار.....
۳۳۲	مقدار کفاره.....
۳۳۳	فلسفه روزه.....

- ۳۳۴..... صید لهوی و صید تجاری
- ۳۳۶..... موارد قضاء و كفاره صوم
- ۳۳۷..... مواردی كه قضاء دارد اما كفاره ندارد
- ۳۳۹..... روزه شیخ و شیخه ترخیص یا عزیمت؟
- ۳۴۱..... زیاده و نقصان ماه رمضان
- ۳۴۲..... آیا بلند بودن ماه دلیل بر شب دوم ماه است؟
- ۳۴۴..... تفاوت انزال و تنزیل
- ۳۵۰..... دعای چند نفر مستجاب نمی شود
- ۳۵۶..... مکروهات آمیزش
- ۳۶۲..... لیالی مقمره (شبهای مهتابی)
- ۳۶۵..... اهمیت وقت در احکام
- ۳۶۷..... آیا غایت داخل مغیی است؟
- ۳۶۹..... کتاب الزکات
- ۳۶۹..... ایمان به ملائکه
- ۳۷۰..... معنای ایمان
- ۳۷۲..... معنای زکات
- ۳۷۳..... معنای لغوی و اصطلاحی زکات
- ۳۷۴..... کسانی كه زکات نمی دهند از مسجد اخراج شدند
- ۳۷۸..... كنز چیست؟
- ۳۷۹..... مالکیت در اسلام
- ۳۸۱..... تفاوت سائل و محروم
- ۳۸۲..... رهبر و حاکم اسلامی و اهتمام به مسئله فقر و غنا
- ۳۸۲..... اقدام حاکم اسلامی جهت اخذ زکات
- ۳۸۵..... متعلق زکات کدام است
- ۳۹۹..... مصارف هشتگانه زكاة

- فقیر و غنی کیست؟ ۴۰۰
- در قرآن از مال بعنوان خیر یاد شده است ۴۰۷
- آیات انفاق ۴۱۵
- کتاب الخمس ۴۱۷
- خمس مختص امام علیه السلام است ۴۱۹
- دلالت روایات ۴۲۶
- اختلاف شده است که انفال چیست؟ ۴۳۱
- انفال عبارتند از ۴۳۴